

De Boerentronrede 2023

BioKennisWeek 16 januari 2023, 10.00-10.30 uur

Inleiding door Edith Lammerts van Bueren

Welkom bij de vijfde editie van de Boerentronrede. Mijn naam is Edith Lammerts van Bueren en ik sta hier als voorzitter van de BioAcademy. Samen met Bert van Ruitenbeek van Stichting Demeter organiseer ik jaarlijks deze boerentronrede vanuit de programmacommissie van de BioKennisWeek; dit jaar als een mooie opening van deze BioKennisWeek. Met dank weer aan Warmonderhof die ook dit jaar voor deze prachtige tron heeft gezorgd!

Als BioAcademy bundelen wij op onze website al het leeraanbod van, voor en door de biologische sector, niet alleen voor omschakelaars maar ook voor mensen werkzaam in de Bio-sector. Voor die laatste groep is het van belang zich vanuit een open en nieuwsgierige houding voortdurend te blijven ontwikkelen. Het uitwisselen van ervaringskennis is daar een onderdeel van. In deze context nodigen we jaarlijks een boer of boerin uit om hun eigen visie over wat hen drijft met ons te delen en ons te inspireren; dat kunnen we goed gebruiken in deze roerige tijden in de landbouw. Dit jaar zullen Gerjo Koskamp en Jara van Rooij van het biologisch-dynamisch landbouwbedrijf Ruimzicht in het Achterhoekse Halle de boerentronrede uitspreken. Wat ik zo mooi vind aan hun verhaal is die zij gegaan zijn na de omschakeling in 1996 van Gerjo's ouderlijke, gangbare intensieve melkveehouderij naar biologische landbouw en vervolgens naar een biologisch-dynamisch, gemengde en multifunctionele landbouwbedrijf. Ik zie op dit bedrijf niet alleen melkvee, ook varkens, schapen en kippen, een tuinderij en een boerderijwinkel. Ze werken maximaal natuur-inclusief en zetten in op energieneutraal. Ze houden hun kalveren bij de koe in een familiekudde systeem. En hebben lokale afzet met hun eigen producten zoals o.a. hun ambachtelijke, rauw-melkse bergkaas.

Naast hun dagelijkse werk op de boerderij zijn zij ook maatschappelijk betrokken en zijn aangesloten bij Caring Farmers. Verder is er regelmatig Boerderijschool voor leerlingen van IKC Succesbos te Zelhem en zijn er regelmatig rondleidingen en binnenkort ook gastlessen voor leerlingen van Zone college en Graafschap college uit Doetinchem.

Laten we genieten van deze Boerentronrede!

Boerentoonrede 2023 door Gerjo Koskamp en Jara van Rooij

‘Veranderen is mogelijk, voor iedereen’

Beste medebouwers aan de samenleving,

Wat leven we in een roerige tijd en wat een enorme inspanning kost het velen van ons om te overleven. Hoe en wanneer krijgen we het voor elkaar om te leven in vrede en in overvloed met genot, gemak en geluk? Een samenleving waarin ieder mens zijn plek gevonden heeft en gelukkig is in zijn of haar werk. Werk wat gericht is op verbetering van de levensomstandigheden voor iedereen.

Deze vragen stel ik me al sinds de jaren '90 toen ik mijn studie startte in Wageningen. Ook toen ik als jonge boerenzoon volop meewerkte in het toen gangbare, zeer intensieve landbouwsysteem met koeien en varkens en mega hoge stikstofbemesting per ha. Er zijn momenten in het leven van iedereen die een aanzet kunnen geven om het anders te doen. Voor mij bijvoorbeeld, heel simpel, het moment dat een kunstmestkorrel in mijn oog vloog of toen de mestslang van het giervat af sprong en de drijfmest mij om de oren vloog. Maar ook al die keren zwetend bij de varkens om biggen te castreren. Stoffige stallen die mij als buitenjongen ongezond voorkwamen. Boer worden? Welnee, en al helemaal niet als dit van mij verwacht wordt. Niet door mijn ouders hoor, zij gaven mij absoluut de ruimte om mijn eigen visie te ontwikkelen. De omgeving, die bepaald veel te vaak wat we doen en hoe we ons gedragen.

Wat nou als we onszelf en onze kinderen zouden scholen in bewustwording? Hoe ziet de gezondheidszorg eruit als we weer intuïtief leren eten? Hoe ziet de wereld eruit als we ons ware gevoel leren kennen en bovenal onze trauma's echt verwerken? Een hele opgave als je kijkt hoe de wereld ervoor staat.

Maar? Veranderen is mogelijk; voor iedereen!

Of je nu bewust op zoek bent naar nieuwe wegen. Of dat je het gevoel hebt gevangen te zitten in een systeem waar creativiteit onmogelijk lijkt. Of dat je depressief bent van alles wat je meemaakt of van wat er om je heen gebeurt. Het valt of staat met vertrouwen in jezelf en werken aan de beste versie van je zelf. Als we liefdevol naar onszelf en de ander zijn, kunnen we ontspannen. Als we het nu accepteren, dan ontstaat er ruimte en tijd om te creëren: de samenleving waar we samen leven.

----so say's the king--- ;-)

Dit is absoluut mijn ingang geweest om eind jaren '90 te kiezen voor biologische landbouw. Samen met mijn partner Annet kozen we de missie voor Boerderij Ruimzicht: Zorgen voor planten, dieren, mensen en de aarde. Met respect voor andermans mening en met de overtuiging om het goede te zoeken en te doen. Destijds, toen we ook nog officieel een zorgboerderij waren, kozen we de slogan: Boerderij Ruimzicht daar word je beter van. Deze staat eigenlijk nog steeds, want bij iedere keuze die we maken vragen we ons af wat dit betekent voor de natuur, voor ons nageslacht en voor de aarde.

Onze focus ligt op gezondheid en kwaliteit en we zoeken naar de helende werking in voeding en samenleving. Zijn dat de ingrediënten van onze huidige samenleving of zijn we in ons systeem min of meer slaven van de economie? Zijn de producten die voldoen aan de normen van het systeem wel gezond?

Tijd om het roer volledig in eigen handen te nemen. Los van de politiek versneld aan de slag. Ondernemen en creëren. De handen uit de mouwen. Vele stagiaires en uren van creatie later kwam eindelijk de stagiaire die de missie van Boerderij Ruimzicht volledig omarmde en die ook nog eens capabel was en de wens had om boerin te worden op Ruimzicht. Jara werd venoot en zo konden we eindelijk verder bouwen aan het meer en meer onafhankelijk worden: eigen verwerking en verkoop.

En wat doen we nu zoal om antwoorden te kunnen geven op de eerdere vragen, op onze levensvraag? Hoe en wanneer krijgen we het voor elkaar om te leven in overvloed, in vrede met genot, gemak en geluk?

Als je bedenkt dat alles wat we doen in het productieproces van onze voeding terecht komt in ons lijf kom je vanzelf uit bij de belangrijke vraag: Hoe kunnen we voedsel produceren wat ons werkelijk voedt in plaats van dat het ons energie kost. Onze kaas, melk zuivel, vlees, groenten en granen, alles wat wij produceren willen we een helende werking meegeven. Dat doen we met aandacht en liefde, met hard werken en we doen het samen; boer en consument, boer en burger, planten en dieren!

[We zullen het samen moeten doen]

In 1998 stopten we met gebruik van kunstmest en bestrijdingsmiddelen. Al sinds 2002 toen we doorschakelden van bio naar biodynamisch hebben we te maken met evenwichts-bemesting op ons bedrijf. We hadden 60 melkkoeien op 45 ha. De BD-norm van 112 kg N per ha uit dierlijke mest zorgde voor een echte kringloop voor stikstof en fosfaat; wat van het bedrijf af gaat mag ook het bedrijf weer op; in de droge jaren is dat aankoop van voer en stro geweest. Maar ieder jaar moest er vanwege die norm ook tonnen vaste mest afgevoerd worden. Dat vonden de bio tuinders overigens erg fijn.

Als je maximaal natuur-inclusief wilt boeren vinden wij het belangrijk dat we al het voer van eigen bodem halen. Op Boerderij Ruimzicht kozen we daarom voor een flinke extensivering; alweer! Ditmaal een halvering van het aantal melkkoeien waardoor we niet alleen voldoende voer van eigen bodem hebben, maar ook voldoende stro om de stallen van de dieren op te strooien. Heerlijk om zo te boeren.

De biodynamische landbouw is een beproefd systeem waar al 100 jaar gewerkt wordt aan: Echte kringlooplandbouw, Maximaal dierenwelzijn en Gezonde voeding. En in de wetenschap dat we onderdeel zijn van een veel groter geheel. En ja, dan is het logisch dat stichting Demeter samen met Caring Farmers, Biohuis en alle andere groene boeren bij het overheidsvraagstuk over stikstof met een plan komt. Het GroenBoerenPlan. Ik zou zeggen dit plan is een wenkend perspectief voor de Nederlandse landbouw. Dit plan zet in op eenvoudige en effectieve maatregelen zoals een maximaal aantal dieren per ha en chemie uit de landbouw halen. Hierdoor is naleving en vergunning goed te regelen en pakken we veel meer terreinen dan alleen stikstof aan.

Dit systeem, waar de overheid wat ons betreft echt serieus naar zou moeten kijken, kan absoluut een prachtige ontwikkeling inluiden. Eigenlijk is ook dit al een beproefd systeem. Het project Boeren voor Natuur is een aantal jaren geleden door de EU goedgekeurd en wij mogen, samen met een club andere boeren uit Gelderland met de provincie, en 'godfather' Stortelder, het vervolg geven aan de pilot van weleer. Uitbetaling voor groen/blauwe diensten in de vorm van een hectare uitkering kan een impuls geven aan de transitie die zo hard nodig is. En als kers op de taart kun je met deze uitbetaling voor groen/blauwe diensten ook nog eens het verschil in kostprijs nivelleren tussen reguliere bedrijven en bedrijven die meer dan bio en maximaal natuurinclusief boeren.

Natuurlijk produceer je dan zonder chemie en natuurlijk wil je dan meer dan 10% natuur- en landschapselementen op je bedrijf. Hoe vet is het om de kwartel te zien op ons bedrijf en de patrijzen in een vlucht te zien gaan van tuinderij naar graanakkers naar ruigtes. Ook de gele kwikstaart en andere bijzondere vogels komen, als je het systeem robuust en natuurlijk maakt, als vanzelf weer terug. Die gele kwikjes vliegen heerlijk mee met onze kudde. Minder maaien helpt daarbij [Jara: 'minder maeien'], ja minder maaien is dan ook een must. Wij laten als vanzelf de dieren zoveel mogelijk grazen. Goed voor dier en biodiversiteit én minder fossiel. Want daar hebben we onszelf ook een flinke doelstelling opgelegd. Samen met anderen hebben we de stichting Landbouwcollectief Meino Smit opgericht. Met als doel de afspraken gemaakt in het klimaatakkoord van Parijs in de praktijk te brengen. Daar is een gigantische besparing voor nodig op het directe en indirecte energiegebruik. Daar is onderzoek en financiering voor nodig.

Maar een mooie start hebben we al gemaakt: We melken maar 1x per dag, 's ochtends zodat de melk warm de kaastobbe, de kwark- of panirbak in kan. Veel minder koeling en minder opwarming. Dan moet je wel de kalfjes 3 maanden bij de moeder laten en de koeien écht op alleen ruwvoer melk laten produceren. Kalveren krijgen na het spenen eigen graan, gemalen op molenstenen aangedreven door de wind.

Je bereikt ook een mooie energiebesparing door de koeien zoveel mogelijk te weiden. Onze kaaskelder met aardekoeling kunnen we als nodig extra koelen met grondwater. Ons gasverbruik is minimaal doordat we een houtvergasser hebben, gestookt op eigen hout. Onze zonnepanelen leveren meer dan we gebruiken; ten minste als we niet beregenen, maar daar is een innovatief systeem voor bedacht. Samen met de ontwerper en de stichting gaan we hiermee aan de slag.

We worden al steeds afhankelijker van toenemende weersextremen. De effecten van droogte lijken minder groot, maar bij echte droogte produceert ook onze zandgrond niets. Spreiding van risico's is dan van groot belang. Zomer- en wintergraan en diversiteit in gewassen. We doen het zoveel als mogelijk met wat de natuur ons biedt. Dat geeft kwaliteit aan de plek waar je bent. Als je eet wat de plek je biedt heb je beter contact met de aarde. Zou het kunnen zijn dat je niet alleen meer geard, maar ook als vanzelf een gezondere leefstijl ontwikkelt? En dat je meer bewust wordt?

Wij kijken vooral ook wat past en wat als vanzelf wil ontstaan. Wat wil ontstaan. Daarom maken we bergkaas van rauwe melk en zo natuurlijk mogelijk geproduceerd en waarbij dat wat van nature aanwezig is als vanzelf een plek krijgt. Dus is de kaas ieder seizoen anders, maar de beleving maximaal.

Wij zijn blij met onze wijze van productie, met onze tuinderij waar Imke heerlijke groente teelt, gevoed met haar passie en met de mest van onze koeien. Blij ook met de varkens die zich voeden met de wei van de kaasmakerij, met andere reststromen en gras. Blij met het dierenwelzijn wat bij ons maximaal is, waarbij de kudde dag en nacht, zomer en winter zelf kan kiezen of ze binnen of buiten is. Want afgezien van de echt te natte dagen staat de staldeur altijd open. Maximaal dierenwelzijn ook omdat de stier onderdeel is van het geheel en omdat de koeien hoorns hebben. Ook omdat we alle kalveren aanhouden en gewoon lekker in de kudde laten lopen, net als de pinken. Familiekudde ten top.

Dit respect verdienen de dieren. Het blijft bijzonder om alle dieren zelf naar de slacht te brengen. Dat is niet altijd makkelijk. Het is wel bijzonder fijn om te weten dat dit vlees gekocht wordt door mensen die ook respect voor het dier hebben.

En eet je zuivel dan hoort daar vlees bij, in ons geval zelfs meer vlees omdat we minder melk per koe hebben. Misschien past hier dan ook bij dat we per persoon minder vlees en zuivel

eten en dat we dan in ieder geval vlees nemen van dieren die met maximaal natuurlijk gedrag hebben geleefd.

Als dieren in ons systeem dat eten wat ze van nature willen eten, kun je op je klompen aanvoelen dat dit klopt! [Jara kleppert de klompen] Door kruidenrijk grasland zoeken dieren hun eigen medicijn. We zijn al sinds 2002 antibiotica vrij, dat doet wat, ook met de kwaliteit en diversiteit van het leven in de bodem en in de melk. Altijd gezond? Nee, op onze schrale zandgronden missen we al snel het element Se wat voor goede groei bij jongvee, immuunsysteem en vruchtbaarheid van groot belang is.

Daarom ook agroforestry, ruim 300 wilgen om aan te knabbelen en waarvan het blad de bodem voedt met onder meer Selenium uit de diepere bodemlaag. Zaak dus om veel diversiteit te hebben in planten, struiken en bomen.

Op deze wijze past vee perfect in een kringloop. Graasdieren die op onze heuvelstal de beste mest leveren. Stro-mest waar je weer heerlijke groenten en granen mee kunt telen. Waarbij het graan vooral geteeld wordt om mee te bakken.

Bakkers klaar Bakken maar [tekst: Jara] [Bakker Lotte komt langs met een zak meel van eigen teelt]

Laten we ons nu eens richten op bruto nationaal geluk i.p.v. bruto nationaal product. Ja, wij weten ook wel dat dit dan moet binnen de grenzen van ons huidige systeem. Maar als we niet beginnen komen we nergens. En als iedereen iets doet, creëren we zeker weten iets moois. Dit vraagt van ons om bijvoorbeeld meer regionaal en kleinschalig of minder groot en vooral streekgebonden te zijn.

Je hebt dus als boer en als burger lef nodig om het anders te doen. Wij zijn bijvoorbeeld enorm trots dat we in een paar jaar tijd onze melk nu volledig zelf verwerken en vermarkten. Ontzettend dankbaar zijn we dat er zo'n grote groep van consumenten, winkels, groothandel en horeca met ons verbonden wil zijn. Dat zij substantieel meer willen betalen voor hun producten om ons systeem, waar ook zij in geloven, vorm te geven. Regelmatig hebben we uit deze groep mensen zo door de jaren heen financiële steun mogen ontvangen bij calamiteiten of om leningen bij de bank te omzeilen. Want de financiële druk was de laatste jaren enorm en het effect wat dit heeft op het welzijn voor ons als boer is overduidelijk.

Als je meer dan bio en BD wilt doorvoeren in de gewone markt is dat niet te doen. Al onze creativiteit kwam erbij aan te pas en uiteindelijk is de keuze om te investeren in een eigen

klantenkring en eigen verwerking van vlees, groente en zuivel de beste keuze geweest. Niet de makkelijkste. In dit proces naar multifunctioneel landbouwbedrijf heb ik dikwijls mijzelf en mijn gezondheid op de tweede plek gezet. Waarom, tja ... en hoe moet het dan? Doorgaan op wilskracht met als gevolg dat we af en toe de uitputting nabij zijn; niet bepaald duurzaam...Hier is nog wel een slag te slaan.

In deze fase van transitie is het voor ons van enorme waarde dat we een tweetal vaste groepen vrijwilligers hebben die ons helpen met allerhande klussen. Iedere donderdag de 'erfklussengroep' en een keer of 4, 5 per jaar de groep voor aanleg en onderhoud van alle hagen en bomen. Zonder hulp van vrijwilligers is het voor de gemiddelde boer vrijwel onmogelijk om het roer om te gooien. Dit is financieel vaak niet te doen.

Maar we willen wel die verandering. Kan dat alleen met onbetaalde krachten? Maar daar zou het toch niet vanaf moeten hangen; hoe goed het ook is voor mensen om mee te werken op een natuur-inclusieve boerderij. Er moet absoluut iets veranderen en daarom doen wij een oproep aan Minister Adema van landbouw en Mevrouw van der Wal van stikstof en natuur: De pionierende bedrijven in ons land zijn met alle kracht tegen de gangbare stroom ingezwommen. Nu wordt het tijd dat alle pionierende boeren gezien hun oplossingen voor de grote maatschappelijke uitdagingen de wind in de rug krijgen. Neem het Groenboerenplan serieus en zorg letterlijk voor Ruim Zicht op de toekomst, daar worden we immers allemaal beter van!

Wij zijn er heilig van overtuigd: Verandering is mogelijk, voor iedereen!

Boerderij Ruimzicht
Gerjo Koskamp
Jara van Rooij
Bielemansdijk 11a
7025 CN Halle
telefoon 06 81236993
info@boerderijruimzicht.nl
<http://www.boerderijruimzicht.nl/>